

Ranka Jeknić, zn. novak
Pravnog fakulteta u Splitu

**Darko Polšek: Zapisi iz treće kulture,
Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2003., 326 str.**

Knjiga "Zapisi iz treće kulture" nastala je kao rezultat autorova sustavna proučavanja znanstvene literature raznih znanstvenih područja, a posebno suvremenih socioloških teorija, sociologije znanja i znanosti, tehnologije i obrazovanja, filozofije znanosti, filozofije i sociobiologije, te je u formalnom smislu logički nastavak znanstvenog interesa kojeg autor pokazuje za ta područja. Kao sociologa i filozofa, profesora sociologije na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i na Studiju sociologije Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, te višeg znanstvenog suradnika na Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar, autora nije potrebno posebno predstavljati. O njegovom znanstvenom radu i interesu najbolje svjedoči veliki broj objavljenih djela (među kojima ćemo spomenuti samo dvije monografije "Rađanje nacije (kronika jednog skeptika u razdoblju tranzicije 1994. i 1995.)", Hrvatski radio, Zagreb, 1997. i "Vidljiva i nevidljiva akademija", Institut društvenih znanosti, Zagreb, 1998., te zbornike "Sociobiologija", Jesenski i Turk, Zagreb, 1997. i najnoviji zbornik (uređen uz Josipa Hrgovića) "Evolucija društvenosti", Jesenski i Turk, 2004.), te poduži popis objavljenih znanstvenih, stručnih i popularnih radova (cjelokupnu bibliografiju Dr. sc. Darka Polšeka moguće je iščitati na web stranicama: <http://bib.irb.hr/lista-radova?autor=52272>). Na tom bibliografskom popisu svakako treba posebno izdvojiti niz popularnih eseja koje autor objavljuje u razdoblju od 1997. god. do 2000. god., u tematskoj lepezi od proučavanja globalizacije i njenih dilema, obrazovnog sustava, genetici i etici, povjerenju, ekonomiji, politici, demokraciji, do popularnog rada pod naslovom "Treća kultura - što je to?", izdanog 1998. god. Upravo popularni esejistički tekstovi, koje je autor objavljivao u raznim časopisima u dužem vremenskom razdoblju, a koji tematski, sadržajno i kronološki, dosta variraju, okupljeni su na jednom mjestu, knjigom koja se nalazi pred nama.

U sadržajnom smislu knjigu "Zapisi iz treće kulture" tvore predgovor i uvodni esej o mjerama vremena, nakon kojih slijedi pedeset i jedan popularni esej. Eseji su okupljeni u pet tematskih cjelina: 1 dio) Bogatstvo naroda (21-122); 2 dio) O maslinama, puškama, bacilima, satovima, brodovima, vjetrovima i vjetrometinama (125-162); 3 dio) Treća kultura – Drugi čin (163-217); 4 dio) Žarači, Darwinove ljestve i dimne zavjese (220-300) i 5 dio) Zaključak - Ima li za ljude budućnosti? (301-318). Pozornost čitatelja privlače i fotografije koje nalazimo u knjizi, a koje autorski potpisuju Ivan Posavec i Mio Vesović. Poneke fotografije tematski se mogu povezati sa sadržajem pojedinih eseja knjige (kao npr. na str. 18. i 26.).

Obrazlažući motive pisanja knjige u "Predgovoru, u kojem se nažalost opravdam za to što sam objavio knjigu", Polšek sugerira čitatelju dva načina na koji se knjiga može čitati. Prvi je čitati knjigu "kao ilustraciju jednog više ili manje apstraktnog mozaika ideja i nekih znanstvenih sudbina", pri čemu nam autor daje obećanje da ćemo u knjizi naići na ideje za koje dosada nismo čuli (str.

12). Drugi način je čitati knjigu kao “intelektualni dnevnik”, u kojem svijet pročitanih knjiga postaje autorova biografija, što konačno povezuje sa sudbinom svih “knjiških ljudi” (str. 13). Utoliko je opravdano u ovom kratkom prikazu knjige, odnosno velikog broja navedenih eseja, spomenuti samo neke od autora, znanstvenika i ideja koje je Polšek komentirao, izbjegavajući pritom pokušaj doticanja svih eseja, što bi se svelo na nabranjanje samih pedesetak naslova, ali i izbjegavajući prikazivanje Polšekovih prikaza.

Prvi esej kojeg ćemo istaknuti, a koji je ključan za razumijevanje sintagme “treća kultura” je esej pod naslovom “Znanost kao umjetnost” u kojem Polšek govori o pojmu i sadržaju “treće kulture” (str. 165). 1959. god. Charles P. Snow objavio je knjigu pod naslovom “Dvije kulture” i u njoj opisao dvije vrste “inteligencije”. Prvoj vrsti pripadaju društveni znanstvenici, filozofi, umjetnici, a drugoj vrsti pripada tehnička i prirodnoznanstvena inteligencija (str. 165). U Panteonu prve kulture nalaze se Shakespeare, Leonardo da Vinci, Moliere i brojni drugi, dok se u Panteonu druge kulture nalaze Newton, Einstein, Heisenberg itd. (str. 166). U toj knjizi Snow se pita “kako je danas još moguće da intelektualci (prve kulture) smatraju osobe neupućene u fineše Shakespeareovih soneta neobrazovanima, a da sami ne znaju, i ne smatraju potrebnim znati, o čemu je riječ u drugome zakonu termodinamike ili općoj teoriji relativnosti” (str. 166). Prema Polšek, Snow je ukazao na veliki civilizacijski problem, ali je međutim, predvidio i stvaranje “treće kulture”, “u kojoj će literarni intelektualci moći raspravljati sa znanstvenicima na istoj razini” (str. 167). O tome koliko je ideja treće kulture utjecajna najbolje svjedoči objavljivanje zbornika pod naslovom “Treća kultura” iz 1995. (str. 167).

Drugi esej kojeg ćemo istaknuti, a kojeg smatramo zanimljivim, je esej pod naslovom “Sokalova psina” u kojem se Polšek pita “ima li šanse da se društvenjaci osvete prirodnjacima” (str. 187). Za čitatelje koji još nisu upoznati sa sadržajem ovog eseja, zanimljiv je podatak da se nekoliko tjedana prije dodjele slavne Nobelove nagrade za znanost, dodjeljuje još jedna nagrada. To je Ig Nobelova nagrada, odnosno “ignoble” ili “nečasna, bezvrijedna”, koju u listopadu dodjeljuje časopis “Annals of Improbable Research” za “rezultate koji se ne mogu i ne smiju ponoviti” (str. 187). Zanimljivo je da nagradu dodjeljuju pravi nobelovci, sve se odvija na harvardskom sveučilištu i medijski je popraćeno. U tom kontekstu, Polšek objašnjava prevaru koja se desila prije nekoliko godina, kada je bostonski časopis istu tu nagradu za “rezultate koji se ne mogu i ne smiju ponoviti” dodijelio urednicima časopisa “Social Text” “za objavljivanje istraživanja koje nisu razumjeli, za kojeg je autor rekao da je besmisleno, i koje tvrdi da stvarnost ne postoji” (str. 188). Riječ je o autoru iz naslova eseja, odnosno o članku Alana Sokala pod naslovom “Prelaženje granica: prema transformativnoj hermeneutici kvantne gravitacije” koji je tiskan u časopisu “Social Text” 1996. god. Taj bi članak možda prošao nezapaženo da sam autor, profesor Alan Sokal, fizičar sa Sveučilišta u New Yorku, nije razotkrio u jednom časopisu da je njegov članak znanstvena podvala (“psina”), kojom je zabrinut standardima u određenim područjima akademskih društvenih znanosti, odlučio testirati te standarde i napraviti eksperiment objavljujući besmisleni članak. U tom članku nalaze se razne očite besmislice tipa “povezanost feminizma s kvantnom gravitacijom”, “kvantna gravitacija ima goleme političke implikacije (koje su naravno progresivne) itd. (str. 190). Sokalova znanstvena prevara je nažalost uspjela, i pokrenula lavinu znanstvenih

rasprava, od povjerenja u znanstvenika i sukoba između društvenjaka i prirodnjaka, pa sve do vrijeđanja američkih društvenjaka ljevičara i kulturnih studija čiji časopis je objavio "Sokalovu psinu".

Osnovna obilježja Polšekovih popularnih esejističkih tekstova su: sažetost, jasnoća, preglednost i sistematičnost. Kratki popularni eseji kojima Polšek komentira globalizaciju, politiku, ekonomiju, kulturu, znanost, sociobiologiju i drugo, ujedinjuju njegov znanstveni interes sa željom da na popularan način, na tragu ideje "treće kulture", svoje ideje, kao i komentare nekih klasičnih i suvremenih socioloških teorija i znanstvenika, podijeli s najširojom javnosti. Naravno, na široki spektar tema koje su okupljene u knjizi, a koje Polšek komentira može se gledati i kao na nedostatak. Jednako tako, treba spomenuti da se s nekim njegovim komentarima čitatelj može složiti, a s nekima i ne mora, ukoliko se npr. ne slaže s Polšekovim preferiranjem pojedinih znanstvenika, ili konačno njegovim osvrtanjem na neke druge. Možda o kompleksnosti pojedinih tema i problema najbolje svjedoči upravo Feyerabendovo pitanje: "Ako je život tako složen, kako bi onda znanost mogla biti tako jednostavna?", koje autor na više mjesta spominje (str.219; str.300). Međutim, ono što se ne može osporiti, je da autor na živ i popularan način, obrađuje i niz tema i teza autora koji sasvim sigurno nisu poznati široj javnosti. U svakom slučaju, knjiga pred nama brzo se čita, a ono što bi autoru uputili kao nedostatak je nenavođenje kronologije nastanka pojedinih eseja, što smatramo podatkom koji bi upotpunio knjigu, budući su eseji pisani u periodu od nekoliko godina.

Ako prihvatimo Polšekovu sugestiju o čitanju njegove knjige kao "intelektualnog dnevnika", u kojem je svijet pročitanih knjiga postao njegovom biografijom, onda je nezaobilazno i postavljanje pitanja o kojim je knjigama i autorima u ovim esejima riječ? Za kraj ćemo nabrojati neke od tih klasičnih i suvremenih autora i njihovih knjiga, koji su predmet analize pojedinih eseja i tematskih cjelina, a koje tvore ovu knjigu. To su: Peter Martin i Harald Schumann "Zamke globalizacije"; Viviane Forrester: "Ekonomski užas"; David Landes: "Bogatstvo i siromaštvo naroda. Zašto su neki tako bogati, a neki tako siromašni"; Max Weber: "Protestantska etika i duh kapitalizma"; Jeremy Bentham: "Načela morala i zakonodavstva"; Lester Thurow: "Izgradnja bogatstva: nova pravila za pojedince, kompanije i nacije"; Francis Fukuyama: "Povjerenje. Društvene vrline i stvaranje prosperiteta", "Kraj povijesti i posljednji čovjek", "Veliki poremećaj. Ljudska priroda i rekonstrukcija društvenog poretka", i "Naša poslijeratna budućnost. Posljedice biotehnoške revolucije"; Georg Soros: "Krizna globalnog kapitalizma. Ugroženo otvoreno društvo"; Raymond Aron: "Demokracija i totalitarizam"; Jeremy Rifkin: "Biotehnoško stoljeće. Trgovina genima u osvit vrlg novog svijeta"; Jared Diamond: "Puške, bakterije i čelik. Sudbine ljudskih društava"; Thomas Friedman: "Lexus i stablo masline. Razumijevanje globalizacije"; Milton Friedman: "Kapitalizam i sloboda"; Robert Kaplan: "Balkanski duhovi, Krajevi svijeta i Nadolazeća anarhija"; Imre Lakatos: "Dokazi i opovrgavanja"; Peter Berger i Thomas Luckman: "Socijalna konstrukcija zbilje" itd.